

วัฏจักรคนจนกับความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจน*

The cycle of the poor and inequality in arable land

that affects the quality of life of the poor

ริญาภัทร์ โฆษิตพงศ์เลิศ**

Rinyapat Kositponglerd

6414830070@rmail.ru.ac.th

บทคัดย่อ

ในการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงโอกาสของคนจนในที่ดินทำกิน ศึกษาคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน และศึกษาอำนาจของรัฐในการบริหารจัดการที่ดินทำกิน ซึ่งการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 10 คน ผลการศึกษาพบว่า 1) เกิดจากระบบทุนนิยมที่นายทุนมีกำลังซื้อทำให้เกิดการกระจุกตัวการถือครองที่ดิน เกิดการกระจายทรัพยากรด้านที่ดินอย่างไม่เป็นธรรม คนจนขาดอำนาจในการต่อรอง ขาดความรู้ จึงเกิดการได้เปรียบและเสียเปรียบ เข้าไม่ถึงสิทธิในที่ดินทำกิน 2) ที่ดินเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเป็นทั้งปัจจัยการผลิตเป็นที่รวมของการเป็นครอบครัวและชุมชน การขาดแคลนที่ดินทำกินทำให้เกิดความไม่มั่นคง ทั้งด้านอาหาร ชีวิต ร่างกาย และทรัพย์สิน ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวและส่งผลกระทบต่อเป็นวงกว้างในระดับประเทศเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน 3) รัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ต้องกระจายการถือครองที่ดินให้เกิดความเป็นธรรม กำหนดมาตรการภาษีที่ดินสำหรับบุคคลที่ถือครองโดยมิได้ทำประโยชน์ การบริหารโดยการนำนโยบายด้านที่ดินไปปฏิบัติต้องมีความโปร่งใสแก้ไขปัญหาให้ตรงกลุ่มเป้าหมาย การจัดให้ประชาชนมีความรู้ได้รับความช่วยเหลือและสามารถเข้าถึงสิทธิในที่ดินทำกินที่เท่าเทียมกัน

คำสำคัญ: ความเหลื่อมล้ำ; คุณภาพชีวิต; ความยากจน;

Keywords: Bias; Quality; Poverty;

*บทความนี้เรียบเรียงจากการค้นคว้าอิสระเรื่อง วัฏจักรคนจนกับความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจน

**นักศึกษาลัทธิรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

บทนำ

การดำรงอยู่ของมนุษย์มีสิ่งสำคัญที่เป็นพื้นฐาน คือ บัณฑิต 4 ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ การที่มนุษย์มีที่อยู่อาศัยสามารถทำกิน ประกอบอาชีพบนที่ดินของตนเอง มีที่ซุกหัวนอน มีที่หลบภัย ทำให้รู้สึกอบอุ่นปลอดภัย สำหรับมนุษย์ คือจุดเริ่มต้นที่ดีเป็นการสร้างความมั่นคงอันเป็นพื้นฐานความจำเป็นของชีวิต การที่มนุษย์มีบัณฑิตด้านที่อยู่อาศัยมีที่ดินทำกินเป็นของตนเอง สามารถช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของมนุษย์ได้ ทำให้มนุษย์สามารถบริหารจัดการที่ดินทำกิน มีการสร้างอาชีพ โดยนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังเช่น โครงการ โคก หนอง นา โมเดล มาสร้างอาชีพสร้างรายได้ บนที่ดินทำกิน ทำให้ไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายไปกับค่าเช่าที่พักอาศัย เพียงแค่นี้ก็ทำให้มนุษย์เรามีสภาพคล่อง มีเงินเหลือเก็บและสามารถสะสมเป็นความมั่งคั่งต่อไปได้

ผู้จัดการออนไลน์.สามารถ สุขบรรจง (2561) กล่าวว่า ปัจจุบันประเทศไทยยังมีประชากรจำนวนมากที่ยังขาดแคลนบัณฑิต 4 โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัยไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งเป็นเรื่องพื้นฐานที่ประเทศไทยยังไม่สามารถก้าวข้ามไปได้ ประเทศไทยมีพื้นที่ 320 ล้านไร่ ที่ดินเป็นทั้งบัณฑิตการผลิต เป็นที่รวมของความเป็นครอบครัวและชุมชน ที่ดินเป็นสินค้าที่มีมูลค่าเพิ่มขึ้นทุกปี ด้วยการเป็นทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด ขณะที่สัดส่วนของการถือครองที่ดิน 3 ใน 4 ของจำนวนคนไทยไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดินใด ๆ เลย โฉนดที่ดินประมาณ 80% อยู่ในมือของคนประมาณ 20% ขณะที่คนไทยส่วนใหญ่อีก 80% ถือครองที่ดินรวมกันประมาณ 20% และ ที่ดิน 70% ของประเทศไม่ได้ถูกนำมาใช้

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงถือครองที่ดินสิทธิอาศัยสิทธิทำกินในที่ดิน จนส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของคนจนที่กลายเป็นคนจนข้ามรุ่น จนซ้ำซาก เป็นวัฏจักรคนจน ที่ไม่สามารถหลุดพ้นจากกับดักความจนได้ นิยามความหมายของความยากจน ไม่ใช่แค่เรื่อง เงินเพียงอย่างเดียวยังรวมไปถึงการขาดแคลนหรือขาดโอกาสที่สามารถเข้าถึงความเป็นเจ้าของทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ การขาดแคลนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ส่งผลต่อการขาดแคลนบัณฑิต 4 การดำรงเลี้ยงชีพ เหล่านี้ย่อมมีผลต่อคุณภาพชีวิตทำให้ขาดศักยภาพในการดำรงเลี้ยงชีพ ซึ่งการขาดแคลนทรัพยากรด้านที่ดินและที่อยู่อาศัยดังกล่าว สามารถนำไปสู่ความไม่เสมอภาคในทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้ต้องไปเช่าที่ดินที่อยู่อาศัย ต้องกู้หนี้ยืมสิน หรือการต้องออกจากพื้นที่ภูมิลำเนาไปทำงานต่างถิ่น หรือกรณีที่ประชาชนจำนวนมากที่ประสบต่อปัญหาความยากจน จากการที่ขาดความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถในการดำเนินการต่าง ๆ ในที่ดินทำกินของตนเอง เกิดการเสียเปรียบไม่มีอำนาจต่อรองกับนายทุนที่มีกำลังซื้อสูง ทำให้ที่ดินตกไปอยู่ในกลุ่มนายทุน ก่อให้เกิดการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดินที่กระจุกตัวเฉพาะกลุ่มนายทุน ทำให้ประชาชนที่ประสบปัญหาความยากจนที่มีผลต่อความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกิน เพราะจำนวนประชาชนมีจำนวนเพิ่มมากขึ้นกับความต้องการครอบครองทรัพยากรด้านที่ดิน แต่ในขณะที่เดียวกันที่ดินมีจำนวนเท่าเดิม ทำให้ประชาชนจำนวนมากต้องประสบปัญหาต่อการขาดแคลนที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัย ส่งผลต่อประชาชนและคนในครอบครัวต้องรับภาระกับค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการไม่มีที่ดินทำกินไม่มีที่อยู่อาศัย ทำให้เสียเปรียบต่อการดำรงเลี้ยงชีพจากระบบเศรษฐกิจที่ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิต จนทำให้ไม่สามารถที่จะหลุดพ้นจากวัฏจักรความจนได้ด้วยตัวเอง

การจัดที่ดินทำกินที่อยู่อาศัยที่เกิดขึ้นกับประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศไทยที่ยังคงเป็นปัญหาที่สำคัญ คือ เกิดจากการกระจายการถือครองที่ดินของรัฐหรือองค์กรหน่วยงานของรัฐต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องขาดความเป็นธรรม ยึดถือพวกพ้องคนมีอำนาจมากได้เปรียบในการถือครองกรรมสิทธิ์ ดังนั้นภาครัฐหรือองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง จำเป็นต้องบริหาร

จัดการกระจายการถือครองทรัพยากรด้านที่ดินและที่อยู่อาศัยอันเป็นกระบวนการที่สำคัญเพื่อลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสิทธิในทรัพยากรด้านที่ดินและที่อยู่อาศัย บริหารจัดการที่ดินโดยกระจายการถือครองที่ดินเพื่อประชาชน และการช่วยเหลือให้ประชาชนได้มีสิทธิในที่ดินทำกินที่เท่าเทียมกัน อีกทั้งที่ดินยังเป็นทรัพยากรธรรมชาติและเป็นปัจจัยที่สำคัญต่อการผลิต ซึ่งเป็นพื้นฐานของภาคกิจกรรมปัจจัยการผลิตต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนมีแหล่งกำเนิดมาจากที่ดินทั้งสิ้น อันจักส่งผลเป็นภาพรวมทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม จึงเป็นผลกระทบที่เกิดขึ้นกับประชาชนที่ไม่มีที่ดินทำกิน ดังกล่าวจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องบริหารจัดการลดความเหลื่อมล้ำในการถือครองที่ดินและกระจายการถือครองที่ดินให้กับประชาชนที่ยังขาดแคลนที่ดินทำกินต่อไป

จากความเป็นมาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะวิจัยความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจน เพื่อศึกษาความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงโอกาสของคนจนในที่ดินทำกิน ศึกษาคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน และศึกษาอำนาจของรัฐในการบริหารจัดการที่ดินทำกิน เพื่อนำผลการศึกษาไปใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาต่อไป

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการวิจัยดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary research) จะใช้เอกสารชั้นต้นและชั้นรอง ดังนี้

1.1 เอกสารชั้นต้น (Primary Data) เป็นข้อมูลที่ยังไม่ได้ผ่านการวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นข้อมูลดิบ ข้อมูลส่วนนี้ได้จากการเก็บรวบรวมเอกสารที่สำคัญ เช่น หนังสือคำสั่ง กฎหมาย หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เกี่ยวกับสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำส่งผลต่อคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน และนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่ดิน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เป็นต้น

1.2 เอกสารชั้นรอง (Secondary Data) เป็นข้อมูลที่ได้ผ่านการวิเคราะห์แล้วระดับหนึ่งและเพื่อช่วยให้วิเคราะห์สมบูรณ์ยิ่งขึ้น เอกสารชั้นรองเหล่านี้ที่สำคัญ เช่น ตำราวิชาการ บทความวิชาการ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำส่งผลต่อคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน และนโยบายของรัฐเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาที่ดิน เป็นต้น

2. การวิจัยสนาม (Field research) โดยผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างด้วยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง หรือการสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Structured interview or Formal interview) โดยอาศัยแนวการสัมภาษณ์ (Interview Guide) เป็นเครื่องมือในการสัมภาษณ์ คือ การสัมภาษณ์รายบุคคล จะใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interviews) เพื่อให้ได้ข้อมูลเป็นการสัมภาษณ์ผู้ที่สามารถให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) ถึงข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาความเหลื่อมล้ำส่งผลต่อคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน ผลลัพธ์ที่เกิดขึ้น กระบวนการบริหารนโยบายการจัดที่ดินทำกิน เช่น ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ชาวบ้านในชุมชนที่ไม่มีที่ดินทำกิน เป็นต้น

โดยมีประเด็นในการสัมภาษณ์บุคคลผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประกอบด้วย ความเป็นมาสาเหตุของการไม่มีที่ดินทำกิน ปัญหาที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน การบริหารจัดการของรัฐต่อที่ดินทำกินปัญหาอุปสรรค และข้อเสนอแนะในการเพิ่มประสิทธิภาพการดำเนินงานจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล โดยการวิเคราะห์ข้อมูล ใช้

วิธีการวิเคราะห์ด้วยวิธีเชิงคุณภาพ ตามแนวทางเชิงประจักษ์ ที่ได้จากข้อมูลเอกสารและสารสนเทศ และการสัมภาษณ์ เพื่ออธิบายถึงสาเหตุของปัญหา โดยจะพิจารณาปัจจัยที่สำคัญในการดำเนินนโยบายและผลลัพธ์ หรือผลกระทบที่เกิดขึ้นตามการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จะนำเสนอในรูปแบบพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Descriptive)

ประชากรและผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

1. ประชากร (Population) ได้แก่ บุคลากร ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนที่ไม่มีที่ดินทำกิน
2. ผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ได้แก่ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ชาวบ้านพื้นที่ชุมชนที่ไม่มีที่ดินทำกิน จำนวน 10 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการสัมภาษณ์ โดยสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง ลักษณะของการสัมภาษณ์เป็นการสัมภาษณ์ที่มีคำถามและข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัวจะสัมภาษณ์ผู้ใดก็ได้ใช้คำถามเดียวกันโดยมีกระบวนการเก็บรวบรวมข้อมูลดังนี้

1. การเข้าสู่พื้นที่วิจัย มีแนวทางดังนี้
 - 1.1 การเตรียมอุปกรณ์ ผู้วิจัยเตรียมอุปกรณ์สำหรับช่วยเก็บข้อมูล คือ เทปบันทึกเสียง โดยการบันทึกนั้นต้องได้รับอนุญาตจากผู้ให้สัมภาษณ์
 - 1.2 การแนะนำตัว โดยผู้วิจัยจะบอกถึงจุดประสงค์จากการวิจัย และเหตุผลของการเลือกทำวิจัยในพื้นที่ดังกล่าว
 - 1.3 การสร้างความสัมพันธ์ (Rapport) การผูกมิตรไมตรีทำให้ผู้ที่ให้ข้อมูล มีความไว้วางใจ เนื่องจากงานวิจัยของผู้วิจัยเป็นเรื่องละเอียดอ่อน การเข้าถึงข้อมูลนั้นต้องอาศัยความไว้วางใจจากผู้ให้ข้อมูลหลัก
2. การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการเก็บรวบรวมข้อมูลนั้น ผู้วิจัยจะเลือกผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key-informants) หรือผู้ที่รู้เรื่องนั้นดี จะสัมภาษณ์โดยการสนทนาซักถามอย่างมีจุดมุ่งหมาย เพื่อให้ได้ข้อมูลเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่ต้องการ
3. การอ้อมตัวของข้อมูล ในขั้นนี้จะเป็นกระบวนการของการตกผลึกที่ได้จากการสัมภาษณ์การอ่านเอกสาร จากคำสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์ต่าง ๆ ซึ่งข้อมูลที่ได้เหล่านี้จะนำมาวิเคราะห์โดยใช้หลักการตีความ (Interpretive Analysis) เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการศึกษา

ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือสำหรับใช้ในการวิจัย ดังนี้

1. ศึกษาข้อมูลจากตำรา แนวคิด ทฤษฎี ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดขอบเขตการวิจัย และสร้างเครื่องมือในการวิจัย
2. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์จากแนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางวิชาการ หนังสือ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกรอบประเด็นปัญหาในการวิจัย เพื่อกำหนดแนวทางและเนื้อหาของคำถาม

3. นำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและข้อมูลจากกรอบประเด็นปัญหาในการวิจัยมาสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยมีลักษณะเป็นคำถามปลายเปิด

4. นำร่างแบบสัมภาษณ์เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิชาการค้นคว้าอิสระเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของเครื่องมือและขัดเกลาถ้อยคำในแบบสัมภาษณ์ให้มีความครบถ้วน สมบูรณ์ ครอบคลุมเนื้อหาของงานวิจัย

5. แก้ไขและปรับปรุงแบบสัมภาษณ์ให้ถูกต้อง ตามข้อเสนอแนะของอาจารย์ที่ปรึกษาวิชาการค้นคว้าอิสระ งานวิจัยเรื่อง วัฏจักรคนจนกับความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจน การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร เป็นวิธีการศึกษาค้นคว้าเก็บรวบรวมข้อมูลทั่วไปโดยการรวบรวมเอกสาร ซึ่งเป็นข้อมูลที่มีการบันทึกไว้แล้วโดยผู้อื่น ได้แก่

1.1 หนังสือทั่วไป ได้แก่ ตำรา คู่มือ เอกสารประกอบการบรรยายรวมถึงเอกสารทางวิชาการ วารสาร สิ่งพิมพ์ เป็นต้น

1.2 หนังสืออ้างอิง ได้แก่ สารานุกรม พจนานุกรม เป็นต้น

1.3 งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เป็นงานที่ผู้ศึกษาได้ทำการศึกษาค้นคว้าในเรื่องนั้น ๆ อย่างละเอียด

1.4 เอกสารของทางราชการ เป็นเอกสารที่ส่วนราชการจัดขึ้นเพื่อประโยชน์ในการปฏิบัติ เช่น นโยบาย กฎระเบียบ พระราชบัญญัติ คู่มือปฏิบัติงาน ประกาศ คำสั่ง เป็นต้น

2. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลจากภาคสนาม ผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ โดยที่ผู้ศึกษาเลือกวิธีการสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษาวิจัย ซึ่งใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured interview) โดยที่ผู้ศึกษาจะต้องทำการสัมภาษณ์ไปตามคำถามที่กำหนดไว้ในแบบสัมภาษณ์ ซึ่งจะสัมภาษณ์ตามข้อที่กำหนดไว้เท่านั้น และผู้ศึกษาจะใช้แบบสัมภาษณ์ซึ่งเป็นคำถามในการสัมภาษณ์และจดบันทึกข้อมูลและบันทึกเสียงตามคำบอกของผู้ถูกสัมภาษณ์

การวิเคราะห์ข้อมูลในการทำการศึกษานี้ เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยมีขั้นตอนในการวิเคราะห์ ดังนี้

1. ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นตามแต่ละประเด็น

2. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์สรุปสิ่งที่ได้สัมภาษณ์ และจากการสำรวจเอกสาร โดยจัดข้อมูลเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ประเด็นต่าง ๆ ก่อนจะนำข้อมูลนั้นไปวิเคราะห์

3. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาแยกประเด็นคำถาม แล้วนำมาเปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องกัน

4. นำข้อมูลมาทำการวิเคราะห์เชื่อมโยงข้อมูลเชิงเหตุผล เพื่อสรุปผลการวิจัยเพื่อทราบถึงสาเหตุความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจน โดยใช้การนำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบพรรณนา

ผลการวิจัยและอภิปรายผล

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง เรื่องวิถีชีวิตของคนจนกับความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจน ผู้วิจัยใช้วิธีวิจัย 2 วิธี คือการวิจัยเอกสาร (Documentary research) และ การวิจัยสนาม (Field research) ได้ผลการวิจัย ดังนี้

จากการวิจัยเอกสาร ผู้วิจัยได้ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี ตำรา และเอกสารการวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่าปัญหาความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินเป็นผลมาจากกรณีกลุ่มนายทุนหรือกลุ่มคนที่มีกำลังซื้อสูงมากในระบบทุนนิยมสามารถครอบครองที่ดินทำกินได้มากกว่ากลุ่มคนที่มีกำลังซื้อน้อยหรือไม่มีกำลังซื้อ ที่เรียกว่าคนจนที่ไม่มีสิทธิอะไรเลยที่จะสามารถเข้าครอบครองที่ดินทำกินได้ อีกทั้งคนจนเหล่านี้ขาดความรู้ในเรื่องสิทธิของตนเอง ขาดอำนาจต่อรอง กลุ่มนายทุนสามารถเข้าถึงเจ้าหน้าที่รัฐได้มากกว่าเกิดการกระจุกตัวในการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินของนายทุน รัฐในฐานะผู้บริหารจัดการต้องกระจายการถือครองที่ดิน กำหนดมาตรฐานกฎเกณฑ์ สร้างความเป็นธรรม อย่างโปร่งใส และการบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องให้มีประสิทธิภาพเพื่อจัดปัญหาดังกล่าว

และการวิจัยสนาม โดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key informants) ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์จากผู้ให้ข้อมูลแต่ละอาชีพจำนวน 10 คน ประกอบด้วย แม่บ้าน จำนวน 1 คน พนักงานรักษาความปลอดภัย จำนวน 2 คน พนักงานบริษัทเอกชน จำนวน 1 คน รับจ้าง จำนวน 1 คน ทนายความ จำนวน 1 คน เจ้าพนักงานที่ดิน จำนวน 1 คน รองปลัดเทศบาล จำนวน 1 คน เจ้าพนักงานศาลยุติธรรม จำนวน 1 คน เจ้าพนักงานปกครอง (ปลัดอำเภอ) จำนวน 1 คน สามารถสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ได้ ดังนี้

จากวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงโอกาสของคนจนในที่ดินทำกิน สรุปผลได้ว่าเกิดจากระบบทุนนิยมที่นายทุนมีกำลังซื้อสูงทำให้เกิดการกระจุกตัวการถือครองที่ดิน เกิดการกระจายทรัพยากรด้านที่ดินอย่างไม่เป็นธรรม ความสามารถในการถือครองเข้าถึงประโยชน์ในที่ดินแตกต่างกันไปตามกำลังทุนกำลังทรัพย์ และอำนาจในการต่อรอง จึงเกิดการได้เปรียบและเสียเปรียบ เกิดความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดินคนจนเข้าไม่ถึงสิทธิ ขาดความรู้ ส่วนใหญ่จำต้องขายสิทธิในที่ดิน เอาที่ดินไปจำนองเพื่อการต้องการเงินเป็นค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ ซึ่งส่วนใหญ่เมื่อเอาที่ดินไปจำนองแล้วไม่สามารถรักษาสินทรัพย์ดังกล่าวได้ เหล่านี้เชื่อมโยงให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต

จากวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน สรุปผลได้ว่า ที่ดินเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเป็นทั้งปัจจัยการผลิตเป็นที่รวมของการเป็นครอบครัวและชุมชน คนจนคนส่วนใหญ่ไม่ได้รับโอกาสและสิทธิในที่ดิน เป็นได้แค่ผู้ใช้แรงงาน รับจ้าง เกิดความไม่มั่นคงต่อคุณภาพชีวิต การขาดแคลนที่ดินทำกินเกิดผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตทั้งต่อตนเองและครอบครัวและส่งผลกระทบต่อเป็นวงกว้างในระดับประเทศเป็นอุปสรรคต่อการแก้ไขปัญหาความยากจน

จากวัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อศึกษาอำนาจของรัฐ ในการบริหารจัดการที่ดินทำกิน สรุปผลได้ว่า การบริหารจัดการที่ดินโดยรัฐหรือหน่วยงานของรัฐ ต้องกระจายการถือครองที่ดินให้เกิดความเป็นธรรม หน่วยงานรัฐต้องมีความโปร่งใส การจัดให้ประชาชนได้รับความช่วยเหลือให้สามารถเข้าถึงสิทธิในที่ดินทำกินที่เท่าเทียมกัน พร้อมทั้งจัดให้การถือครองที่ดินได้มาอย่างถาวรซึ่งกรรมสิทธิ์ส่งผลระยะยาวในการถือครองที่ดินของประชาชน และปราศจากการเวนคืนโดยไม่จำเป็น นโยบายแผนพัฒนาที่ดินของรัฐต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อบุคคลที่ไม่มีที่ดินทำกินเป็นสำคัญ

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อศึกษาความเหลื่อมล้ำการเข้าถึงโอกาสของคนจนในที่ดินทำกิน สรุปผลได้ว่า ทรัพยากรธรรมชาติด้านที่ดินตั้งแต่อดีตในสมัยระบบการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระมหากษัตริย์ เหล่าขุนนาง และชาวไร่ชาวนา ต่างก็มีความต้องการครอบครองที่ดินจนทำให้รัฐที่ปกครองในสมัยนั้นต้องเข้ามาบริหารจัดการและควบคุมทรัพยากรด้านที่ดิน และในสมัยพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 เกิดข้อพิพาทเกี่ยวกับการถือครองกรรมสิทธิ์ที่ดิน เพราะเหตุผลที่ดินเป็นทรัพยากรที่มีมูลค่าเพิ่มสูงขึ้นย่อมเป็นสาเหตุให้เกิดข้อพิพาท นำมาซึ่งความเหลื่อมล้ำในการถือครองกรรมสิทธิ์ในที่ดินจึงมีมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน จะเห็นได้ว่าความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นครอบคลุมในทุกสังคมเรื่อยมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจากการเข้าถึงโอกาสของการเข้าถึงและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรด้านที่ดินจากการบริหารจัดการและการจัดสรรกระจายทรัพยากรด้านที่ดินของรัฐ โดยความเหลื่อมล้ำด้านการถือครองที่ดินของประเทศไทย (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2558) รายงานว่า มีการกระจุกตัวของคนรวยกลุ่มนายทุนมีสัดส่วนการถือครองที่ดินร้อยละ 79.9 ของพื้นที่ทั้งหมด และกลุ่มคนที่ถือครองที่ดินน้อยที่สุดมีสัดส่วนการถือครองที่ดินร้อยละ 0.3 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งมีความแตกต่างกันถึง 325.7 เท่า จากนโยบายแบบทุนนิยมที่เอื้อต่อการแข่งขันและการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติด้านที่ดิน การเก็งกำไรซื้อขายที่ดินเกิดการแข่งขันที่สูงของคนรวยและกลุ่มนายทุนสะสมที่ดิน คนที่มีรายได้น้อยกลายเป็นคนจนจำนวนมากที่ขายที่ดินทำกินให้แก่คนรวยหรือกลุ่มนายทุนที่มีกำลังซื้อ มาก และคนจนเหล่านี้ก็ต้องกลับไปเป็นแรงงาน หรือประกอบอาชีพรับจ้าง สอดคล้องกับงานวิจัยของ ชันภัทร โครตสิงห์ (2559) การเรียกร้องสิทธิในการดูแลและเข้าถึงทรัพยากรด้านที่ดินโดยการบริหารจัดการร่วมกัน

โดยที่รัฐไม่สามารถควบคุมการกระจายการถือครองที่ดินได้และสอดคล้องกับงานวิจัย สกฤติ อิศรียานนท์ (2564) กล่าวถึงปัญหาการถือครองที่ดินไม่เป็นธรรม ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำจากการที่คนจนต้องสูญเสียที่ดินทำกินหรือไม่ได้รับสิทธิในที่ดินซึ่งเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นซ้ำๆ ความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันจากการเข้าถึงนโยบายของรัฐด้านที่ดินที่ส่งผลให้เกิดความเหลื่อมล้ำเกิดความไม่เป็นธรรมเป็นปัญหาในระดับประเทศทำให้ประชาชนส่วนใหญ่คนจนได้รับความเดือดร้อนไม่สามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติด้านที่ดิน และการไม่มีอำนาจต่อรองต้องดิ้นรนแสวงหารายได้ในทางประกอบอาชีพส่งผลเกี่ยวเนื่องครอบคลุมทั้งเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ซึ่งความเหลื่อมล้ำที่เกิดขึ้นในประเทศไทยเรา มีความแตกต่างกันมากระหว่างคนรวยและคนจน อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมของการเข้าถึงครอบครองทรัพยากรด้านที่ดิน รัฐไม่สามารถบริหารการกระจายการถือครองที่ดินได้อย่างเป็นธรรมส่งผลต่อความเป็นอยู่ของประชาชนคนจนของประเทศ

ตามกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศไทยกำหนดให้ทุกคนมีสิทธิและเสรีภาพที่เท่าเทียมกันสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ของทรัพยากรธรรมชาติในด้านต่างๆ และมีสิทธิได้รับการบริการจากรัฐ โดยรัฐมีหน้าที่ในการบริหารประเทศ กำหนดนโยบายและการดำเนินนโยบายให้เป็นไปตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจตามที่ได้กำหนดไว้ในยุทธศาสตร์ชาติเพื่อให้บรรลุเป้าหมาย ดังนั้นปัญหาความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินเป็นหน้าที่ของรัฐในการบริหารจัดการแก้ไข ปัญหาความเหลื่อมล้ำการดำเนินนโยบายด้านที่ดิน การกระจายการถือครองที่ดินและทรัพยากรธรรมชาติด้านที่ดินอย่างเป็นธรรมให้ประชาชนทุกคนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างเท่าเทียมกันและรัฐต้องคำนึงถึงประโยชน์สุขของประชาชนเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและความไม่เป็นธรรมการเข้าถึงสิทธิในที่ดินของคนจน สอดคล้องกับทฤษฎีการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลง ในที่นี้ คือการทำให้สิ่งต่างที่เกิดขึ้นเปลี่ยนไปจากเดิม โดยไม่ได้เจาะจงวิธีการเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมสอดคล้องกับผลการวิจัยที่ต้องการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลดความเหลื่อมล้ำการถือครองที่ดิน ทำกิน การได้มาซึ่งกรรมสิทธิ์ในที่ดิน การทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เกิดจากระบบสังคมหรือกระบวนการที่เป็นแบบอย่างในสังคม โดยมีองค์ประกอบทางโครงสร้างของสังคม เกี่ยวข้องกับ ค่านิยม ความเชื่อ สภาพแวดล้อม ระบบองค์ความรู้ ระบบการปกครองที่มีต่อสังคมชุมชนนั้น ซึ่งการกระทำหรือปัจจัยที่มีผลนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจึงเกี่ยวข้องกับ ความเป็นอยู่ของสังคม สภาพแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติด้านที่ดิน ประชากร ทัศนคติความเชื่อของคนในสังคม แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และกระบวนการทางวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งกรณีดังกล่าวเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมชุมชนนั้น การนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมชุมชนให้ดีขึ้นรัฐต้องการแก้ไขปัญหาคความเหลื่อมล้ำในที่ดิน ทำกินให้เกิดการเปลี่ยนแปลง โดยรัฐควรนำทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงมาใช้เพื่อก่อให้เกิดการนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมชุมชนเพื่อให้เกิดความเท่าเทียมในสังคมลดความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติด้านที่ดิน และรัฐต้องเข้าควบคุมการเข้าถึงครองที่ดินของบุคคลคนรวยหรือกลุ่มนายทุนที่มีกำลังซื้อสูง โดยการวางแผนการเปลี่ยนแปลงลดปัญหาความเหลื่อมล้ำต่อการได้มาจากการเข้าถึงครองสิทธิ์ในที่ดินทำกินที่อย่างยั่งยืน

จากวัตถุประสงค์ข้อ 2 เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตจากการไม่มีที่ดินทำกิน สรุปผลได้ว่า คุณภาพชีวิต สามารถให้ความหมายโดยการมีความรู้สึกพอใจ การอยู่อย่างพอใจต่อองค์ประกอบต่างๆ ต่อการดำรงชีวิต เช่น ความรู้สึกพอใจต่อการมีปัจจัย 4 ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิต การดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ดี มีความสุขทั้งด้านร่างกายและจิตใจ สามารถพัฒนาตนเองและปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อม สามารถเผชิญและแก้ไขปัญหาต่างๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับงานวิจัย จารุวรรณ มณีราช (2555) ที่กล่าวถึง คุณภาพชีวิตของแรงงานที่มีความรู้สึกเพียงพอและมีความสุขกับชีวิต คือ การมีที่อยู่อาศัยถาวรมั่นคง การมีคุณภาพชีวิตที่ดีเกี่ยวข้องกับ มาตรฐานความเป็นอยู่ การมีที่อยู่อาศัย มีสิทธิในที่ดินทำกินของตนเอง การได้รับการศึกษาที่เหมาะสม ได้รับการบริการด้านสาธารณสุข มีอาหาร มีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ สิ่งสำคัญที่เป็นปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต คือปัจจัย 4 ได้แก่ อาหาร ยารักษาโรค เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัย ถือเป็นสิ่งจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ ปัจจุบันประเทศไทยยังมีประชากรจำนวนมากที่ยังขาดแคลนปัจจัย 4 โดยเฉพาะด้านที่อยู่อาศัย ไม่มีที่ดินทำกิน ที่ดินเป็นทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ถ้าคนจนหรือคนไม่มีสิทธิในที่ดินทำกินหรือไม่มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเอง ส่งผลให้ส่วนใหญ่ต้องประกอบอาชีพเป็นแรงงานรับจ้าง เพื่อหารายได้เลี้ยงชีพก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในชีวิตและครอบครัวเหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาจากการไม่มีที่ดินทำกิน

ผู้วิจัยเห็นว่าการมีที่อยู่อาศัยหรือมีสิทธิในที่ดินทำกินในที่ดินของตนเองถือเป็นปัจจัยพื้นฐานและเป็นสิ่งสำคัญจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในระดับครอบครัวระดับจุลภาค ทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นพอใจกับความเป็นอยู่ สามารถประกอบอาชีพสร้างรายได้บนที่ดินทำกินของตนเองซึ่งที่ดินถือเป็นทรัพยากรที่เป็นแหล่งผลิตที่สำคัญ และการมีโอกาสได้เข้าถึงการใช้ประโยชน์ในที่ดินยอมทำให้สร้างความมั่นคงต่อการประกอบอาชีพ ไม่ต้องเดินทางจากบ้านเกิดไปเป็นแรงงานอยู่ไกลจากครอบครัว ทำให้ขาดความรัก ขาดความอบอุ่น และการสร้างรายได้จากการประกอบอาชีพบนที่ดินทำกินของตนเอง ก่อให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืน ตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เช่น โครงการ โคก หนอง นา เป็นตัวอย่าง ของการพึ่งพาตนเองให้สามารถดำรงชีพได้อย่าง พออยู่ พอกิน พอใช้ การสร้างรายได้บนที่ดินทำกิน ทำให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่งยั่งยืน ลดการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน ลดการแออัดจากการต้องไปใช้แรงงานลดการแย่งงานจากเมืองใหญ่ ดังนั้นแล้วเป็นผลให้เกิดความพอใจต่อการมีคุณภาพชีวิตที่ดีของแต่ละครอบครัว ซึ่งปัจจัยที่สำคัญจากการศึกษาผู้วิจัยพบว่า การที่รัฐทำหน้าที่บริหารประเทศอันเป็นบทบาทสำคัญในการสร้างความพอใจที่มีต่อคุณภาพชีวิตของประชาชน การมีคุณภาพชีวิตที่ดีจาก

การที่รัฐสามารถบริหารจัดการแก้ไขปัญหาด้านที่ดินทำกินและการแก้ไขปัญหาด้านที่อยู่อาศัย หากรัฐสามารถน่านโยบายต่าง ๆ เกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาด้านที่ดินสามารถนำไปสู่การปฏิบัติตามนโยบายได้จริงย่อมส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจนที่ไม่มีสิทธิในที่ดินทำกินหรือไม่มีสิทธิอาศัย โดยหน้าที่รัฐในการจัดสรรทรัพยากรเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ โดยการจัดสรรทรัพยากรด้านที่ดิน ก่อให้เกิดผลผลิตทั้งในระดับพื้นฐาน อันเกิดจากการประกอบอาชีพ การสร้างงาน สร้างรายได้ ก่อให้เกิดการบริโภค เกิดการลงทุน และส่งผลสัมพันธ์เป็นวงกว้างในระดับประเทศ ด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม สามารถสร้างความกินดีอยู่ดีและสร้างความสุข มีความพอใจต่อคุณภาพชีวิต แต่จากการที่ไม่มีที่ดินทำกินไม่มีสิทธิอาศัยส่งผลกระทบทำให้มีคุณภาพชีวิตที่ไม่ได้มาตรฐานบนพื้นฐานของปัจจัย 4 ที่ควรจะได้รับตามที่ควรจะเป็นนั้น รัฐจึงต้องสร้างโอกาสให้ประชาชนกลุ่มคนจนสามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่อยู่อาศัย ตามเป้าหมายในการพัฒนาประเทศ ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับต่างๆ เพื่อวางรากฐานการพัฒนาประเทศให้เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน สามารถพึ่งพาตนเองได้ เสริมสร้างความเข้มแข็งระดับชุมชน ท้องถิ่น ให้เกิดการพัฒนานในพื้นที่อย่างยั่งยืน เพื่อกระจายการสร้างโอกาสในพื้นที่ ถือเป็นสิ่งสำคัญที่สามารถสร้างคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ได้รับความสุข มีความพอใจต่อคุณภาพชีวิตของตนเองและครอบครัวอันจะมีผลเกี่ยวเนื่องในทุกระดับและเชื่อมโยงสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยกำหนดให้ เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องบริหารจัดการในระบบเศรษฐกิจให้ประชาชนได้มีโอกาสได้รับประโยชน์ทางเศรษฐกิจได้อย่างทั่วถึงเป็นธรรม และยั่งยืนโดยการทำให้ประชาชนพึ่งพาตนเองได้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และคำนึงถึงความสมดุลต่อการพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและคุณภาพชีวิตด้านจิตใจเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และสอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ฉบับที่ 13 การสนับสนุนส่งเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีให้แก่ประชาชนโดยสนับสนุนการมีปัจจัยที่เพียงพอที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตขั้นพื้นฐาน และมีโอกาสพัฒนาศักยภาพของตนเองในการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีและส่งต่อไปยังรุ่นลูกหลานโดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง สอดคล้องกับงานวิจัยของ จิตินาถ ภูมิถาวร (2564) ที่กล่าวถึง ยุทธศาสตร์ขององค์การสหประชาชาติศตวรรษที่ 21 เป้าหมายการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ ต้องขจัดความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคมให้หมดไปภายในปี 2030

จากวัตถุประสงค์ข้อ 3 เพื่อศึกษาอำนาจของรัฐ ในการบริหารจัดการที่ดินทำกิน สรุปผลได้ว่า ตั้งแต่สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช พระองค์ทรงดำเนินนโยบายให้ราษฎรได้ทำประโยชน์บนที่ดินทำกินและผลประโยชน์ตกได้แก่ราษฎรสมัยกรุงศรีอยุธยา มีกรมนา ฝ่ายบริหารในสมัยนั้นจะจัดหาที่ดิน การให้ราษฎรเข้าไปบุกเบิกที่รกร้างที่ดินว่างเปล่าเพื่อทำมาหากิน โดยฝ่ายบริหารจะให้โฉนดแก่ผู้เข้าไปบุกเบิก และมีฝ่ายตุลาการทำหน้าที่ดูแลการทะเลาะวิวาทจากการพิพาทบนที่ดิน การแย่งที่ดินทำกิน และนำตัวผู้กระทำผิดนำมาลงโทษ และสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เกิดกรณีพิพาทในเรื่องที่ดิน พระองค์จึงทรงวางระเบียบเรื่องโฉนด และให้สถาปนากกรมที่ดิน เพื่อจัดการดูแลเกี่ยวกับเรื่องที่ดิน และยังมีหน่วยงานที่ดูแลการบริหารจัดการที่ดินที่เป็นหน่วยงานหลักได้แก่ กรมที่ดิน กรมส่งเสริมสหกรณ์ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ และสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม เป็นต้น

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาเกี่ยวกับการพิพาท การแก่งแย่งเข้าครอบครองที่ดินเกิดขึ้นมีมาตั้งแต่สมัยอดีตจนถึงปัจจุบัน ซึ่งตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ได้กำหนดให้ รัฐต้องดำเนินการจัดการเกี่ยวกับที่ดิน โดยรัฐต้องวางแผนการใช้ทรัพยากรด้านที่ดินให้เหมาะสมกับการพัฒนาที่ยั่งยืน รัฐต้องกระจายการถือครองที่ดินโดยกำหนดมาตรการให้เป็นไปอย่างทั่วถึงและเป็นธรรมเพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงและใช้ประโยชน์บนที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ และตามกฎหมายรัฐธรรมนูญยังกำหนดให้ บุคคลทุกคนย่อมต้องได้รับความเสมอภาคจากการปฏิบัติจากรัฐอย่างเท่าเทียมกัน และ

บุคคลทุกคนย่อมเสมอกันในกฎหมาย ผู้วิจัยเห็นว่าจากการศึกษาวิจัยเอกสารพบว่าในสมัยรัชการที่ 4 มีสนธิสัญญาบาวริง และการจัดโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองเพื่อนำไปสู่การกำหนดนโยบายการบริหารจัดการทรัพยากร โดยรัฐต้องเป็นผู้ควบคุม และการกำหนดกฎเกณฑ์เกี่ยวกับการออกโฉนดที่ดิน การชำระค่าธรรมเนียมที่ดิน การกำหนดหลักเกณฑ์ การถือเอกสารผู้มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน จนกระทั่งต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 มีการตราพระราชบัญญัติเกี่ยวกับที่ดินหลายฉบับ เช่น พระราชบัญญัติที่ดินเพื่อการครองชีพ พระราชบัญญัติประมวลกฎหมายที่ดิน เป็นต้น ที่ดินเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีมูลค่าสูงตั้งแต่ที่ดินมีอยู่อย่างจำกัด ขณะที่ต่างประเทศความต้องการถือครองที่ดินในสมัยโรมัน เจ้าของผู้ครอบครองที่ดินส่วนใหญ่อยู่ที่ชนชั้นสูง พ่อค้าชนชั้นกลางและชนชั้นต่ำกรรมกรครอบครองที่ดินเพียงแค่แปลงเล็กแปลงน้อย โดยยุคสมัยโรมันต่างก็มีการปฏิรูปที่ดินโดยการนำที่ดินมาจัดสรรแบ่งให้แก่ประชาชน เช่นเดียวกับประเทศญี่ปุ่น และอินเดีย ต่างก็มีการปฏิรูปกฎหมายที่ดินทำให้ราษฎรในประเทศ ชาวไร่ ชาวนามีกรรมสิทธิ์ในที่ดินสามารถทำมาหากินบนที่ดินของตนเองได้ ดังที่ผู้วิจัยเห็นว่ารัฐเป็นผู้มีบทบาทในการกำหนดนโยบายสาธารณะ (เดช อุณหะจรรย์รักษ์, 2565, หน้า 1-12) การกำหนดนโยบายสาธารณะเป็นการที่รัฐมุ่งกระทำเพื่อวัตถุประสงค์ในการแก้ไขปัญหาและนำนโยบายไปสู่การปฏิบัติโดยบุคคลหรือกลุ่มบุคคล นโยบายสาธารณะยังเป็นเรื่องของการจัดสรรทรัพยากร จัดสรรผลประโยชน์ต่างๆ รวมไปถึงนโยบายสาธารณะเพื่อแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม เช่น การผูกขาด การเอารัดเอาเปรียบ หรือการแก้ไขปัญหาความยากจน เป็นต้น นำไปสู่การตัดสินใจของรัฐบาล ในการจัดสรรทรัพยากรให้แก่กลุ่มคนประเภทใด ให้ได้รับการจัดสรรจำนวนเท่าไร โดยการกำหนดเป็นมาตรการเพื่อให้สามารถเข้าถึงนโยบายของรัฐ แต่ปัจจุบันสภาพความเป็นจริง ในระบบทุนนิยมที่กลุ่มคนที่มีกำลังซื้อ มากหรือกลุ่มนายทุน ถือครองที่ดินกระจุกตัวเฉพาะคนกลุ่มนี้ ซึ่งมีอำนาจต่อรองมากสามารถเข้าถึงเจ้าหน้าที่ของรัฐได้มากกว่า ขณะที่พบว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐขาดการโปร่งใส เห็นแก่ผลประโยชน์มีส่วนช่วยให้กลุ่มนายทุนเข้าถึงการได้กรรมสิทธิ์ในที่ดิน การบริหารงานของหน่วยงานในระดับพื้นที่ขาดธรรมาภิบาล ประชาชนคนจนยังไม่สามารถเข้าถึงนโยบายที่รัฐพยายามจัดสรรให้ได้อย่างเท่าเทียมทั่วถึงและเป็นธรรม กรณีดังกล่าวรัฐควรสร้างระบบธรรมาภิบาลให้เกิดขึ้นและนำไปสู่การปฏิบัติโดยรัฐต้องให้ความสำคัญกับหลักธรรมาภิบาล ที่สำคัญ คือการบริหารงานที่โปร่งใสตรวจสอบได้ ยึดหลักความเสมอภาค ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายเพื่อสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม โดยการมีเป้าหมาย 3 ประการ คือ 1 การบริหารงานมีความโปร่งใสเปิดโอกาสให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารจากทางราชการ 2 มีการบังคับใช้กฎหมายที่มีความเป็นธรรม มีความเสมอภาค กระจายการบริหารให้แก่องค์กรส่วนท้องถิ่น และภูมิภาคมีอิสระในการดำเนินงาน 3 การบริหารที่จัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจกำหนดนโยบายเพื่อให้การบริการสาธารณะเป็นที่พอใจไม่ผูกขาด สอดคล้องกับงานวิจัยของ มาโนช สุขสังข์ (2555) พบว่าปัญหาช่องว่างของกฎหมายมีอยู่หลายประการที่เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการกระจายการถือครองที่ดินอย่างไม่เป็นธรรม

จากการศึกษาปัญหาการไม่มีที่ดินทำกินสรุปได้ว่า รัฐผู้ทำหน้าที่ในการบริหารประเทศได้กำหนดนโยบายการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยการจัดหาที่ดินทำกินให้แก่เกษตรกรคนจน การออกเอกสารสิทธิ์ให้แก่เกษตรกรคนจน เช่น โฉนดชุมชน สอดคล้องตามที่รัฐธรรมนูญได้กำหนดให้เป็นหน้าที่ของรัฐที่ต้องดำเนินการตามนโยบายด้านที่ดิน โดยรัฐต้องกำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐานการใช้ที่ดินการถือครองที่ดินให้ครอบคลุมทั่วประเทศ คำนึงถึงวิถีชุมชนของท้องถิ่น การรับฟังและแก้ไขผลกระทบจากการใช้ที่ดินโดยต้องให้คนชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการตัดสินใจในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นและกำหนดมาตรฐานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพการใช้ที่ดินอย่างยั่งยืน และกรณีสภาพปัจจุบันจากการถือครองที่ดินตกอยู่ในกลุ่มคนรวยหรือกลุ่มนายทุน ที่ดินที่ถือครอง

จำนวนมากไม่ได้ถูกนำมาใช้ประโยชน์แต่มีเงินมากกว่ามีกำลังซื้อมากกว่าก็เข้าถือครองที่ดินได้ ดังนี้แล้วอำนาจการบริหารของรัฐที่มีต่อการบริหารจัดการที่ดิน จึงเป็นหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญเช่นกัน รัฐต้องกระจายการถือครองที่ดินให้เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมและทั่วถึง โดยการให้กรรมสิทธิ์ในที่ดินเพื่อการประกอบอาชีพเกษตรกรหรือการให้สิทธิในที่ดินทำกินให้สามารถเข้าถึงการใช้ประโยชน์เพื่อการประกอบอาชีพสร้างรายได้บนที่ดินทำกิน รวมถึงการปฏิรูปที่ดินให้เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับการกำหนดนโยบายของรัฐการกระจายสิทธิในการถือครองที่ดิน เพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนที่เกิดขึ้นจนกลายเป็นความเหลื่อมล้ำด้านที่ดินจากการไม่มีสิทธิทำกินส่งผลต่อคุณภาพชีวิตการไม่มีที่ดินทำกิน แม้รัฐจะได้กำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในแต่ละฉบับ ดังเช่น แผนฉบับที่ 11 แผนฉบับที่ 12 กำหนดการสร้างความเป็นธรรมและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม โดยการวางแนวทางการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร โดยรัฐดำเนินการจัดสรรให้มีที่ดินทำกินอย่างยั่งยืน การจัดให้มีการฝึกอบรมพัฒนาทักษะความชำนาญ รวมถึงการจัดสรรเงินทุนให้องค์ความรู้ในการประกอบอาชีพ และส่งเสริมทักษะให้สามารถบริหารจัดการรายได้ และหนี้สินอย่างมีประสิทธิภาพ แต่ปัจจุบันพบว่ายังมีกลุ่มคนจนที่ยังขาดความรู้ ขาดสิทธิขายที่ดินทำกินให้แก่คนรวยหรือกลุ่มนายทุน เพื่อต้องการนำเงินมาใช้จ่ายในครอบครัวหรือการนำโฉนดเอกสารสิทธิไปจำนองและไม่สามารถรักษาที่ดินไว้ได้ ต้องกลับมาประกอบอาชีพแรงงาน หรือรับจ้าง กรณีดังกล่าวนี้ผู้วิจัยเห็นว่ารัฐต้องดำเนินนโยบายการแก้ไขปัญหาโดยกระจายการอำนาจอธิปไตยผ่านองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชน สร้างเครือข่ายให้องค์ความรู้อย่างทั่วถึง ในการให้คำปรึกษา การรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ที่ดินทำกินของตนเอง และให้มีนักวิชาการเข้าถึงส่วนท้องถิ่นในการให้คำแนะนำและความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาที่ดินให้เกิดให้เกิดประโยชน์สูงสุดและให้มีประสิทธิภาพให้การปฏิบัติตามนโยบายและหลักกฎหมายที่เกี่ยวข้อง อีกทั้งแนวคิดและหลักการที่เกิดขึ้นนั้นต้องสอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบันและอนาคต เพื่อให้การถือครองที่ดินและการประกอบอาชีพในที่ดินทำกินมีอยู่อย่างถาวรตลอดถึงทายาทสืบต่อกันมา

จากการศึกษากรณีที่ดินส่วนใหญ่ของประเทศเกิดการกระจุกตัวอยู่ในมือของกลุ่มคนรวยหรือนายทุน ซึ่งที่ดินส่วนใหญ่ถูกปล่อยทิ้งร้างมิได้เข้าทำประโยชน์ รัฐจึงต้องกำหนดมาตรการนโยบายการคลัง (วงพัทตร์ ภูพันธ์ศรี, 2565) นโยบายการคลังได้แก่ การจัดเก็บภาษี ซึ่งเป็นเครื่องมือของรัฐบาลเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาในการจัดสรรทรัพยากร เพื่อการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ การส่งเสริมการกระจายรายได้และการแก้ไขปัญหาความยากจนเพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืนและเพื่อให้เกิดความเป็นธรรม กรณีดังกล่าวรัฐจึงต้องเพิ่มมาตรการด้านภาษีในการจัดเก็บภาษีแก่ผู้ถือครองที่ดินจำนวนมากที่ปล่อยให้ร้างมิได้เข้าทำประโยชน์เพื่อนำมาจัดสรรในการบริหารทรัพยากรของประเทศให้เกิดประสิทธิภาพและเป็นธรรม และการที่นายทุนถือครองที่ดินเป็นส่วนใหญ่และที่ดินดังกล่าวมิได้ทำประโยชน์เป็นระยะเวลานาน รัฐควรมีนโยบายหรือหลักกฎหมาย ในการให้ที่ดินเหล่านี้กลับมาอยู่ในการถือครองของบุคคลที่ไม่มีที่ดินทำกินเพื่อกระจายความเท่าเทียมกันและสร้างประโยชน์ในที่ดินดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพสูงสุด

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง วัฏจักรคนจนกับความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของคนจน จากผลการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้แบ่งข้อเสนอแนะออกเป็น 2 รูปแบบ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ มีดังนี้

1. การดำเนินนโยบายของรัฐในการบริหารจัดการต่อการแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินให้แก่กลุ่มคนจนหรือคนไร้สิทธิในที่ดินทำกิน รัฐควรมีการพัฒนาวางแผน กำหนดกฎเกณฑ์มาตรฐานอย่างเป็นระบบ และวางแนวทางไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมเพื่อการแก้ไขปัญหาให้ตรงจุด

2. ควรสร้างความตระหนักรู้เพื่อการรักษาไว้ซึ่งสิทธิในที่ดินทำกิน การดำรงชีวิตบนพื้นฐานของการมีปัจจัยด้านที่ดินที่อยู่อาศัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เพื่อก่อให้เกิดรากฐานของความมั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนสามารถหลุดพ้นจากวัฏจักรความจนได้ด้วยตัวเอง

3. รัฐควรมีการบูรณาการความร่วมมือจากทุกฝ่าย เพื่อแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับสิทธิในที่ดิน หรือกรณีปัญหาเกี่ยวกับที่ดินทำกิน เพราะหน่วยงานในพื้นที่ชุมชนสังคมนั้น ย่อมทราบถึงปัญหา สภาพพื้นที่ ข้อมูลประชากร สภาพสังคม วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ และจำนวนทรัพยากร ในพื้นที่เป็นอย่างดี

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาปัญหาช่องว่างของกฎหมาย ระเบียบ นโยบายของรัฐที่ทำให้เกิดช่องว่างที่เอื้อต่อกลุ่มคนรวยหรือกลุ่มนายทุน

2. ศึกษาความสำเร็จการดำเนินนโยบาย การประเมินผลของนโยบายของรัฐที่มีต่อการกำหนดนโยบายในการแก้ไขปัญหาที่ดิน รวมทั้งการเปรียบเทียบนโยบายของรัฐแต่ละโครงการมีข้อแตกต่างกันอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

กรมที่ดิน. ม.ป.ป. ประวัติความเป็นมากรมที่ดิน. ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, จาก

<https://www.dol.go.th/trang/Pages/%E0%B8%9B%E0%B8%A3%E0%B8%B0%E0%B8%A7%E0%B8%B1%E0%B8%95%E0%B8%B4%E0%B8%84%E0%B8%A7%E0%B8%B2%E0%B8%A1%E0%B9%80%E0%B8%9B%E0%B9%87%E0%B8%99%E0%B8%A1%E0%B8%B2.aspx>

กรอบแนวคิดทางทฤษฎีและเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาคุณภาพชีวิตของแรงงานนอกระบบในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. (ม.ป.ป., หน้า 10-27). ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, จาก

https://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2555/econ30955jm_ch2.pdf

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทฤษฎีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม.(ม.ป.ป.,หน้า 1-7). ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, จาก

https://agecon-extens.agri.cmu.ac.th/Course_online/Course/352332/4.pdf

ความขัดแย้งในแนวคิดเกี่ยวกับระบบกรรมสิทธิ์ที่ดินระหว่างรัฐกับประชาชนบ้านทุ่งห้าป่าม่วง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. (ม.ป.ป., หน้า 10-48). ค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2565, จาก

https://archive.lib.cmu.ac.th/full/T/2556/poli40856tp_ch2.pdf

จารุวรรณ มณีราช.(2555). คุณภาพชีวิตของแรงงานนอกระบบในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- เฉลิมพล ศรีหรั่ง. (2565). *เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.
- จิตินาถ ภูมิถาวร. (2564). *วิกฤติการณ์ของโลกในศตวรรษที่ 21 : กรณีความยากจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม*. JOURNAL OF SOCIAL SYNERGY, 68-84.
- ณัฐพงศ์ บุญเหลือ. (2565). *เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการคลังสาธารณะและงบประมาณแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.
- เดช อุณหะจรรย์รักษ์. (2565). *เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการสัมมนาโยบายและการจัดการสาธารณะ*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.
- ธนสาร ธรรมสอน. (2564). *ผลการดำเนินโครงการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาล (คทช.) กรณีศึกษาพื้นที่ปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม*. Journal of Modern Learning Development, (ฉบับที่ 2 ประจำเดือนมีนาคม – เมษายน 2564) 367-382.
- ธันภัทร โคตรสิงห์. (2558). *ความเหลื่อมล้ำในที่ดินทำกินปัญหาและทางออก*. วารสารพัฒนาสังคม, 18(ฉบับพิเศษ), 66-85.
- ผู้จัดการออนไลน์, สามารถ สุขบรรจง (2561) “คนทุกข์ลุกสร้างสุข : สมัชชาประชาชนภาคใต้”. ค้นเมื่อ 14 มกราคม 2566, จาก <https://mgronline.com/south/detail/9610000128324>
- มาโนช สุขสังข์.(ม.ป.ป.). *มาตรการทางกฎหมายในการกระจายการถือครองที่ดินอย่างเป็นธรรมตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2550 มาตรา 85(2)*. วารสารรามคำแหงฉบับนิติศาสตร์, หน้า 35-54.
- รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย. พ.ศ. 2560. *ราชกิจจานุเบกษา*, 134(40ก) 1-88.
- วงพัทตร์ ภูพันธ์ศรี. (2565). *เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการคลังสาธารณะและงบประมาณแผ่นดิน*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.
- วิฑูรย์ สิมะโชติ. (2564). *คุณภาพคือความอยู่รอด ตอน คุณภาพชีวิต...อยู่ที่ใคร?*. ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_2530804
- วีโรจน์ ก่อสกุล. (2565). *เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการวิจัยทางรัฐประศาสนศาสตร์*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.
- วีโรจน์ ก่อสกุล. (2565). *เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการและนวัตกรรมในองค์กร*. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.
- วิวัฒนาการแนวคิดและทฤษฎีในการออกโฉนดที่ดิน.(ม.ป.ป., หน้า 7-56). ค้นเมื่อ 25 ธันวาคม 2565, จาก <http://dspace.spu.ac.th/bitstream/123456789/2605/6/6chap%202.pdf>
- สกฤติ อีสริยานนท์. (2564). *การประเมินผลนโยบายการจัดที่ดินทำกินให้ชุมชนตามนโยบายรัฐบาลในพื้นที่จังหวัดชลบุรี*. มหาวิทยาลัยบูรพา.
- สถาบันระหว่างประเทศเพื่อการค้าและการพัฒนา. (2559). *การค้าระหว่างประเทศเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและการเติบโตอย่างสมดุลสำหรับประเทศไทย*. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง
- สถาพร วิชัยรัมย์. (2564). *ธรรมาภิบาลในการบริหารงานภาครัฐ*. ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, จาก <https://pa.bru.ac.th/2021/09/12/goodgovernance/>

สิทธิพันธ์ พุทธหนู. (2564). เอกสารประกอบการบรรยายกระบวนการกำหนดและการวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ.

กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, โครงการรัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต.

สำนักงานบ้านมั่นคง.(2558). การแก้ไขปัญหาที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยโดยชุมชนท้องถิ่น. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2558). รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและ

ความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2556. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). รายงานวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำ

ของประเทศไทยปี 2564. กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง

อติวิชญ์ แสงสุวรรณ. (ม.ป.ป., หน้า 1-7). ความเหลื่อมล้ำ ค้นเมื่อ 5 มกราคม 2566, จาก

https://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=29688

อริยพร โพธิ์ใส. (2552). โฉนดชุมชน : ทางเลือกใหม่ ในการจัดสรรที่ดินให้เกษตรกร. สารพันปัญหากฎหมายจุลนิติ, 141-

146. ค้น เมื่อ 11 มกราคม 2566, จาก

https://www.senate.go.th/assets/portals/93/fileups/272/files/S%E0%B9%88ub_Jun/11all/all17.pdf

THE ACTIVE Thai PBS. (2565). ที่ดินรัฐแลกที่อยู่อาศัย? คุณค่า 'คนจนเมือง' กับ ความคุ้มค่า 'เชิงพาณิชย์'. ค้นเมื่อ 10

มกราคม 2566, จาก <https://theactive.net/read/lawrights-20220507/>